

DE FRONDE EN MAZARINADES¹

Bachelorscriptie Mitchell van den Bosch

Figuur 1: Frondeurs verzamelen zich tegen de tirannie van Mazarin²

¹ Alvorens te beginnen wil ik mijn dank betuigen aan de bibliotheek van de Radboud Universiteit voor de toegang tot de collectie Stuyt, verder wil ik Joost Rosendaal bedanken voor de tips en hulp tijdens de scriptiebegeleidermomenten. Tot slot wil ik de Bibliothèque Mazarine bedanken voor het toesturen van enkele bronnen die ik kon gebruiken voor het schrijven van mijn scriptie.

² De afbeelding is gekopieerd van de volgende site: [La Fronde – M dia LAROUSSE](https://www.larousse.fr/encyclopedie/la_fronde) (geraadpleegd op 20 april 2022).

Integriteitscode voor studenten bij toetsen op afstand

De Radboud Universiteit wil bijdragen aan een gezonde en vrije wereld met gelijke kansen voor iedereen. Zij leidt daartoe studenten op tot gewetensvolle, betrokken, kritische en zelfbewuste academici. Daarbij hoort een houding van betrouwbaarheid en integriteit. Aan de Radboud Universiteit gaan wij er daarom van uit dat je aan je studie bent begonnen, omdat je daadwerkelijk kennis wilt opdoen en je inzicht en vaardigheden eigen wilt maken. Het is essentieel voor de opbouw van je opleiding (en daarmee voor je verdere loopbaan) dat jij de kennis, inzicht en vaardigheden bezit die getoetst worden. Wij verwachten dus dat je deze scriptie op eigen kracht maakt, zonder gebruik te maken van hulpbronnen, tenzij dit is toegestaan door de examinerator. Wij vertrouwen erop dat je tijdens deelname aan de cursus bachelorscriptie, je houdt aan de geldende wet- en regelgeving, en geen identiteitsfraude pleegt, je niet schuldig maakt aan plagiaat of andere vormen van fraude en andere studenten niet frauduleus bijstaat.

Verklaring fraude en plagiaat tentamens Faculteit der Letteren

Door deze scriptie te maken en in te leveren verklaar ik deze scriptie zelf en zonder hulp van anderen gemaakt te hebben.

Ik verklaar bovendien dat ik voor deze scriptie op een juiste en discrete manier om ben gegaan met de bronnen en dat ik correct annotatie heb toegepast zodat ik geen (onbewuste) fraude heb gepleegd. (Annotatie volgens de richtlijnen van de Buck-stijl die is beschreven in J. Kamp, S. Legêne, M. van Rossum en S. Rümke, *Geschiedenis schrijven! Wegwijzer voor historici* (Amsterdam 2016).

Door me aan deze richtlijnen te houden, houd ik me aan de voorschriften betreffende wetenschappelijke integriteit die voor studenten in het wetenschappelijk onderwijs gelden. Ik ben me ervan bewust dat ik fraude pleeg wanneer ik in strijd met deze richtlijnen handel bij het maken van dit tentamen.

Op alle tentamens die worden afgenomen op afstand geldt onverkort de Regeling Fraude van de Radboud Universiteit zoals opgenomen in de Onderwijs en Examenregeling:

<https://www.ru.nl/letteren/stip/regels-richtlijnen/onderwijs-examenregelingen-oer-0/@959750/onderwijs-examenregelingen-oer-education-and/>

Alle tentamens zullen na inleveren op plagiaat worden gecontroleerd. Indien de antwoorden van ingeleverde tentamens op substantiële delen overeenkomen met een tentamen van een andere student, zal de examencommissie een onderzoek instellen naar mogelijke plagiaat.

Radboud Universiteit, Faculteit der Letteren, 2 juni 2020

Ondertekend door Mitchell van den Bosch – s1022174 (Ondertekend op 8-6-2022).

Kardinaal Mazarin, geschilderd door Pierre Mignard, Chantilly, Musee Condé – Afbeelding in het publieke domein

MITCHELL VAN DEN BOSCH – S1022174

SCRIPTIEBEGELEIDER: JOOST ROSENDAAL

Aantal woorden: 9926 woorden

Inleverdatum scriptie: 15-8-2022

Inhoudsopgave	
Inleiding	5
Status Quaestionis	9
Mazarins ondeugd Luxuria in mazarinades	14
Avaratia en Superbia in de mazarinades	18
Gula en Ira in mazarinades	24
De verdediging van Mazarin -	30
Conclusie	35
Bibliografie	37
Primaire literatuur	37
Archief Bibliothèque Mazarine	37
Radboud Universiteit – Collectie Stuyt	37
Gallica	38
Secundaire literatuur	39
Bijlagen	41
Bijlage 1: Chronologisch overzicht van Mazarins bezittingen, afgeleid van Claude Dulong zijn La Fortune du Mazarin	41
Bijlage 2 : Mémoires de Cardinal de Retz, subjectief portret van kardinaal Mazarin	42

Inleiding

In Frankrijk was er tussen 1648 en 1653 een belangrijke strijd gaande, een strijd die niet werd gevochten met wapens, maar met woorden. In deze periode werden namelijk pamfletten verspreid met een politieke boodschap. Deze pamfletten staan beter bekend als ‘mazarinades’. Op de voorpagina van deze scriptie is een van deze mazarinades weergegeven. De titel daarvan is *avis que donne un frondeur aux Parisiens qu’il exorte de se révolter contre la tyrannie du Cardinal Mazarin*. In het pamflet heeft de maker zichzelf het doel gesteld om de Parijzenaren aan te zetten tot een opstand tegen kardinaal Mazarin.³ Dit is slechts een van de duizenden mazarinades die in Frankrijk zijn geproduceerd in de periode 1648-1653.⁴ In andere mazarinades wordt Mazarin juist verdedigd door het aanhalen van de goede daden. Deze contrasterende pamfletten symboliseren de strijd om de macht in Frankrijk over de publieke opinie in de periode 1648-1653.

Bij deze mazarinades dient een onderscheid te worden gemaakt tussen mazarinades die in dienst van Mazarin werden geschreven en pamfletten die tegen hem gericht waren. De mazarinades die in dienst van Mazarin stonden, werden namelijk vooral geschreven door politieke en diplomatieke voorstanders van Mazarin zijn beleid, terwijl de negatieve mazarinades vooral van tegenstanders van Mazarin kwamen. De laatstgenoemde groep bestond vooral uit ontevreden adel en juristen die zich niet konden vinden in de bestuurswijze van Mazarin. Bij deze politieke pamfletten bestond geen eerlijk evenwicht tussen het aantal positieve en negatieve mazarinades. Immers waren 550 mazarinades vóór Mazarin, terwijl meer dan 5000 negatief over hem berichtten. Dit reflecteert de algemene tendens in de Franse maatschappij in die periode - de meerderheid van de Fransen koesterde negatieve gevoelens over Mazarin.

De mazarinades waren een machtig wapen in de periode 1648-1653, die in Frankrijk bekend staat als de Fronde.⁵ De belangrijkste deelnemers aan deze Fronde en de makers van deze pamfletten waren frondeurs. De frondeurs waren de tegenstanders van het Franse bestuur in deze periode. In de periode 1648- 1649 waren dit voornamelijk juristen en edelen die onderdeel waren van parlementen. Wat meer kon worden gezien als juridische raden. In de periode 1649-1653 sloten zich hier ook prinses bij aan en hogere adel die zich niet konden

³ Zie figuur 1

⁴ H. Carrier, *La Fronde : contestation démocratique et misère paysanne 52 mazarinades* (Parijs 1982).

⁵ A. Lloyd Moote. *The revolt of the Judges* (Princeton 1972). Zie ook L. P. Georges, *La Fronde* (1961) en H, Méthivier, *La Fronde* (Parijs 1984).

vinden in het bestuur van Frankrijk. In deze laatstgenoemde periode werden bloedverwanten van de koning, de leiders van de Fronde, belangrijke namen hierin waren prins Lodewijk II van Bourbon-Condé, Gaston van Orléans en de prins van Conti.

Met mazarinades kon een groot publiek worden bereikt, omdat het pamfletten waren die op grote schaal konden worden gedrukt en verspreid. Daarnaast konden mazarinades soms op andere manieren worden ingezet, bijvoorbeeld door de tekst als een liedje te schrijven, zodat de tekst zingend kon worden verspreid onder potentiële frondeurs. Dat slechts 6000 mazarinades over zijn gebleven, ligt in het gegeven dat de pamfletten vaak eenmalig werden gelezen en vervolgens werden weggegooid. Het daadwerkelijke aantal pamfletten dat in de periode 1648-1653 is uitgegeven ligt dus waarschijnlijk hoger. Een gedeelte van de pamfletten is bewaard gebleven, omdat sommige bibliothecarissen en verzamelaars de pamfletten bewaarden voor later gebruik. Dit zijn dan ook de collecties die de meeste bibliotheken tot hun beschikking hebben uit persoonlijke collecties. Omtrent deze mazarinades is een groot debat ontstaan, waarin de vraag centraal staat of de mazarinades waren gericht op het ontketenen van een revolutie, wat een uitgangspunt is van Hubert Carrier, of dat de mazarinades vooral gericht waren op Mazarin als persoon, wat het uitgangspunt is van Christian Jouhaud. In de *Status Quaestionis* wordt dit debat verduidelijkt, waarbij ook het aandeel van deze scriptie in het bestaande debat duidelijk wordt.

Om de plaats van de mazarinades in de Fronde te kunnen uitleggen, dient eerst de context van de Fronde te worden gegeven. De Fronde was een opstand in Frankrijk die duurde van 1648 tot en met 1653, die een bepalende rol had in het absolutistisch worden van Frankrijk. Bij absolutisme is er sprake van één persoon die alle macht heeft in een land. Er is veel discussie over deze term, omdat absolutisme volgens sommige auteurs een onjuiste indruk geeft, het wekt namelijk de indruk dat één persoon alle macht in handen had. Vaak was dit echter niet zo en was de koning nog steeds gebonden aan allerlei instituten en de adel die voorzagen in advies en geld. Zelfs koning Lodewijk XIV, die in de literatuur bekend staat als een absolutistisch vorst was gebonden aan instituten en de adel en regeerde dus niet volledig alleen.⁶

⁶ Johan op de Beeck, *De Zonnekoning, Glorie en schaduw van Lodewijk XIV* (Antwerpen 2022). Voor het debat omtrent absolutisme zie: N. Henshall, *The Myth of Absolutism, Change & Continuity in Early Modern European Monarchie* (Londen 1992). En J. Duindam, *Myths of power* (Amsterdam 1995)

De Fronde bestond uit twee fases. De eerste periode, genaamd de Fronde parlementair, duurde van 1648 tot en met 1649, waarin de meeste parlementen in opstand kwamen.⁷ De tweede periode duurde vervolgens van 1649 tot en met 1653 en wordt de *Fronde des princes* genoemd. In deze fase sloten een aantal prinses zich aan bij de opstand, waaronder de prins van Condé, Gaston Jean Baptiste van Frankrijk, de hertog van Orléans en de prins van Conti. Hierbij is het ook belangrijk om te vermelden dat verschillende invloedrijke personen zich aansloten bij de Fronde, waaronder de kardinaal de Retz, die een persoonlijke afkeer had van het Franse koningshuis en Mazarin.⁸ Bij deze vijf jaar durende strijd stonden verschillende thema's centraal, zoals de voortzetting van de oorlog met Spanje, de belastingen die werden geheven, de ondeugden van Mazarin, het beleid van Mazarin en de positie van de adel. Al deze onderwerpen keerden ook terug in de mazarinades, aangezien sommigen al deze politieke ontwikkelingen toeschreven aan kardinaal Mazarin en zijn beleid, terwijl andere mazarinades juist het geheel van het bestuur de schuld gaven. Daarbij zou het gehele bestuurlijke ambt verantwoordelijk zijn voor de toestand van Frankrijk. Door de opstand in Frankrijk en de continuering van de oorlog met Spanje was de financiële toestand van Frankrijk niet meer stabiel. Dat wil zeggen: Frankrijk was bijna bankroet en er moest een oplossing worden gevonden voor de problemen die in het land speelden.

Na de Fronde kon Lodewijk XIV de adel en parlementen beteugelen en werd Frankrijk absolutistisch. Vanaf 1653 tot en met 1789 volgde een doorlopende periode van absolutisme zonder grote opstanden. Pas in 1789 zou de Franse revolutie volgen, die een einde maakte aan het absolutisme in Frankrijk. Wat ook aangeeft waarom dit onderzoek naar de periode 1648-1653 belangrijk is, de Fronde was immers de aanzet tot het absolutistisch worden van Frankrijk. Door dit onderzoek naar de ondeugd in mazarinades tussen 1648 en 1653 wordt dus een gedeelte binnen deze periode blootgelegd, waardoor de overgang naar het absolutisme in Frankrijk beter te begrijpen is.

De hoofdvraag die in deze scriptie centraal zal staan is als volgt: 'Hoe werd Mazarins ondeugd tussen 1648 en 1653 gebruikt in de mazarinades: tegen Mazarin als persoon of tegen Mazarin als hoge ambtenaar?' Hoge ambtenaar betekent in deze hoofdvraag als onderdeel van bestuur, als Mazarin dus wordt aangevallen als hoge ambtenaar, dan betekent dit dat de

⁷ Parlementen waren niet parlementen in de zin van een huidig parlement. De parlementen in Frankrijk waren vooral juridische raden met adviseurs en hoge adel die de koning van advies voorzagen.

⁸ A. Lloyd Moote. *The revolt of the Judges* (Princeton 1972). Zie ook L. P. Georges, *La Fronde* (1961) en H. Méthivier, *La Fronde* (1984).

mazarinades op het geheel van bestuur zouden zijn gericht en niet enkel Mazarin.

Voor de beantwoording van de hoofdvraag is gekozen voor de volgende structuur: eerst bespreekt het eerste hoofdstuk de Status Quaestionis, waarin de stand van zaken over mazarinades wordt weergegeven en wat deze scriptie aan het bestaande debat bijdraagt. In het tweede hoofdstuk wordt vervolgens Mazarins ondeugd Luxuria in de mazarinades behandeld. In het derde hoofdstuk wordt vervolgens gekeken naar Avaratia en Superbia en in het vierde hoofdstuk komen Gula en Ira aan bod. Tot slot bevat het vijfde hoofdstuk de verdediging van Mazarin, gevolgd door de conclusie.

Omdat ik beide kanten van het debat wilde weergeven in mijn scriptie is hier ook rekening mee gehouden in de onderzoeksopzet. In de volgende paragraaf volgt dan ook een verantwoording voor de keuzes van de hoofdstukken.

Bij de hoofdstukindeling is gekozen om Avaratia en Superbia samen te bespreken in één hoofdstuk. Dit is gedaan omdat de rijkdom en grootheidswaan van Mazarin in de meeste gevallen dicht bij elkaar staan. Deze twee ondeugden versterken elkaar dan ook. Bij Gula en Ira geldt ditzelfde principe, omdat de onmatigheid en wraakzucht elkaar aanvullen en versterken. Voor het hoofdstuk over de verdediging van Mazarin is gekozen, omdat de meeste mazarinades over ondeugden neigen naar aanvallen tegen Mazarin zelf, wat het antwoord op mijn hoofdvraag een richting in stuurt, namelijk richting de opvatting dat de mazarinades vooral op Mazarin als persoon zijn gericht. De verdediging van Mazarin is meer op het gebied van machtspolitiek geanalyseerd, waarin wordt getoond dat Mazarin de aanvallen juist omdraait. Mazarin verweert zich namelijk door te stellen dat de aanvallen van de frondeurs vooral tegen het geheel van het bestuur zijn gericht en dus het hele bestuur aanvalt. Daarmee komt ook deze positie in het debat naar voren.

Status Quaestionis

Om een goed overzicht te kunnen geven van de bestaande literatuur over de mazarinades moet eerst de geschiedenis van de mazarinades worden bekeken, en de manier waarop deze bestudeerd is. Hiervan wordt in deze paragraaf een overzicht gegeven.

In de negentiende eeuw stond het archiveren van de mazarinades centraal. Hierin speelde Pierre René Célestin Moreau een belangrijke rol. Moreau archiveerde namelijk een groot deel van de mazarinades en bracht hiermee in kaart wat al was geschreven tegen Mazarin.⁹ Pas vanaf het midden van de twintigste eeuw begonnen onderzoekers zich ook echt te richten op de mazarinades als onderdeel van onderzoek. De leidende figuren in deze onderzoeken waren de literatuurhistoricus Hubert Carrier en Christian Jouhaud, die dieper begonnen te zoeken naar de betekenissen achter de Fronde en de mazarinades.¹⁰ De meest recente ontwikkeling in het onderzoek naar de mazarinades is een website waar auteurs wereldwijd hun onderzoek naar de pamfletten publiceren.¹¹ De manier waarmee wordt omgegaan met de mazarinades is dan ook veranderd: waar eerst vooral werd geprobeerd om ze in kaart te brengen, zoals door Moreau, werd in de twintigste eeuw dieper onderzoek gedaan en is in de eenentwintigste eeuw zelfs een website opgezet waar de kennis over de politieke pamfletten wereldwijd wordt gedeeld. Tegenwoordig zijn de mazarinades over de wereld verspreid en beschikken verschillende landen erover. Zo beschikt de Radboud Universiteit in Nederland over de collectie Stuyt en beschikt 'The Folger' in Amerika over een groot gedeelte van de Moreau-collectie.¹² Door deze collecties is ook het onderzoek naar mazarinades toegenomen, al is in Nederland nog niet veel gepubliceerd over zowel de Fronde als de mazarinades.

De kennis die is opgedaan gedurende deze twee eeuwen wordt op verschillende manieren gebruikt, waarbij drie verschillende stromingen zijn te onderscheiden. De eerste van deze drie stromingen ziet de mazarinades als een vorm van revolutie. Deze stroming benoemt dat het gebruik van de mazarinades een tactische manier is om de bevolking op te roepen tot verzet, met als doel een grote opstand tegen de gevestigde orde. De tweede stroming ziet de

⁹ P. R. C. Moreau, *Bibliografie des Mazarinades* (Parijs 1846). Zie ook N. Gabriel, *Ivgement de tovt ce qui a esté imprimé contre le Cardinal Mazarin : Depuis le sixième lanuiet, iusques à la declaration du premier auril mil six cent quarante-neuf* (Parijs 1650).

¹⁰ H. Carrier, *La Presse de La Fonde (1648-1653) Les Mazarinades* (Genève 1989), C. Jouhaud, *Les Fronde des Mots* (Parijs 2009).

¹¹ Mazarinades.org is de site die onderzoeken publiceert met betrekking tot Mazarinades

¹² Mazarinades in The Folger, [Mazarinades - Folgerpedia](#) (Geraadpleegd op 5-4-2022).

invloed van de mazarinades als een manier om Mazarin aan te vallen, waarbij de mazarinades niet als opzet tot revolutie dienen, maar meer als een middel om ad hominem kritiek te leveren. Deze acties moeten ervoor zorgen dat Mazarin wordt afgezet en er een volgens de frondeurs meer capabele bestuurder komt. Volgens auteurs van de tweede stroming is een revolutie of opstand niet het doel van de genoemde mazarinades. Het grotere doel is volgens hen namelijk om Mazarin te verwijderen en een betere adviseur te krijgen voor de koning. In dit debat staan twee auteurs tegenover elkaar: Hubert Carrier en Christian Jouhaud. Carrier is onderdeel van de eerste groep, terwijl Jouhaud juist meer onderdeel is van de tweede groep en betoogt dat het gebruik van de mazarinades meer een kritische strategische actie is dan een vorm van opstand. De derde stroming onder leiding van Sophie Vergnes staat los van dit debat en richt zich specifiek op één onderwerp binnen de Fronde en de mazarinades. In Vergnes haar geval over de feministische kant van de Fronde. De auteurs van deze derde stroming kunnen ieder op hun eigen manier wel worden ingedeeld bij een van de eerdergenoemde stromingen dankzij het perspectief waarin ze schrijven.

Nu komen er verschillende auteurs aan bod die hebben geschreven over de Fronde en mazarinades. De meest belangrijke persoon in dit debat is de Franse literatuurhistoricus Hubert Carrier, die duizenden mazarinades heeft bestudeerd en hierbij vooral ingaat op de personen achter de pamfletten. Zijn meest belangrijke werk hierover is *La Presse de La Fronde (1648-1653) Les Mazarinades*.¹³ In dit werk beschrijft Carrier welke invloeden gedurende de Fronde spelen en welke groepen hierbij betrokken zijn. In het eerste gedeelte zijn dan ook vooral de meningen voor en tegen Mazarin te lezen. Hierbij gaat Carrier vooral in op de groepen die in dit proces te vinden zijn en de invloed die ze hebben gehad op de Fronde met de Mazarinades. Carrier gaat hierbij niet heel diep in op een specifiek thema, maar richt zich dus vooral op het inzichtelijk maken van de diverse betrokken groepen. In het tweede deel, *La Presse de La Fronde (1648-1653) Les Mazarinades/ T.II Les Hommes du livres*, worden de schrijvers van de stukken nog meer benadrukt en ligt de focus op de personen achter deze pamfletten.¹⁴ Carrier schrijft in deze delen duidelijk dat hij de

¹³ H. Carrier, *La Presse de La Fronde (1648-1653) Les Mazarinades* (Genève 1989).

¹⁴ Voor een groter overzicht van werken die ingaan op deze stroming met als uitgangspunt revolutie/ staat zie : H. Carrier, *La Presse de La Fronde (1648-1653) Les Mazarinades/ T.II Les Hommes du livres* (Genève 1991). Zie ook Sophie Vergnes, 'Des discours de la discorde : les femmes, la Fronde et l'écriture de l'histoire', *Etudes Epistémè Revue de littérature et de civilisation (XVI – XVIII siècles)* 19 (2011), S. Vergnes, *Une révolte au féminin (1648-1661)*, (Champ Vallon 2013), Stéphane Haffemayer, 'Mazarin face à la fronde des

mazarinades ziet als een vorm van verzet en opstand. De mazarinades werden namelijk geschreven met het doel om de massa te mobiliseren en haar tegen de gevestigde orde op te zetten. De bibliothèque Mazarine heeft een groot deel van de collectie van Carrier geërfd.¹⁵

Een tweede auteur en leider van een stroming die invloedrijk is op het gebied van de Fronde is Christian Jouhaud, een Franse historicus die de Fronde en de mazarinades ook heeft bestudeerd. In zijn invloedrijke stuk *Mazarinades: La Fronde des Mots* (1985) begon Jouhaud de Fronde te onderzoeken en kwam hij tot een andere conclusie dan Carrier, namelijk dat de mazarinades moeten worden gezien als een vorm van tactische acties in plaats van een reflectie van een ideologisch debat.¹⁶ Hierbij positioneert Jouhaud zich tegenover Carrier, die er juist voor pleit om de mazarinades te zien als een vorm van protest en opstand. Deze tegenstelling vormt een belangrijk debat. Aan de ene kant staat Carrier, die duizenden mazarinades heeft bekeken en tot de conclusie komt dat deze onderdeel zijn van protest, en aan de andere kant staat Jouhaud, die tot de conclusie komt dat de mazarinades moeten worden gezien als een vorm van tactische actie. Dat wil zeggen, als een vorm waarin kritiek wordt geleverd, maar niet om een revolutie teweeg te brengen.¹⁷ Bij Jouhaud moet dus ook meer worden gedacht aan protestacties die als doel hebben om een persoon af te zetten die in de ogen van de frondeurs de problemen in Frankrijk veroorzaakt. In dit geval is die persoon dus Jules Mazarin.

De derde belangrijke stroming wordt, zoals eerder genoemd geleid door de Franse genderhistorica Sophie Vergnes, Vergnes heeft zich in haar werk over de Fronde en de mazarinades vooral gericht op een specifieke groep, namelijk vrouwen. In haar werk *Des discours de la discorde: les femmes. La Fronde et l'Écriture de l'histoire* gaat Vergnes in op de rol van de vrouwen in de Fronde.¹⁸ Hierin vult ze Carrier aan door specifieke passages te

mazarinades, ou comment livrer la bataille de l'opinion en temps de révolte (1648-1653), *Histoire et civilisation du livre* 12 (Dec 2016), 257-274.

¹⁵ Het grootste gedeelte hiervan is geschonken aan Bibliothèque Mazarine voor onderzoek naar Mazarinades, echter zijn er ook verspreid over andere musea en onderzoeksprojecten.

¹⁶ C. Jouhaud, *Mazarinades: Les Fronde des Mots* (Parijs 1985).

¹⁷ Voor een beter overzicht van deze stroming zie: C. Jouhaud, *Mazarinades: Les Fronde des Mots* (Parijs 1985). John Romey, 'Singing the Fronde: Placards, Street Songs, and Performed Politics' *Early Modern French Studies* 41:1 (2019) 52-73, Jeffrey Merrick, 'The Cardinal and the Queen: Sexual and Political Disorders in the Mazarinades', *French Historical Studies* 18:3 (1994).al deze werken gaan in op een specifiek thema wat enkel gericht is tegen Mazarin ad hominem.

¹⁸ Sophie Vergnes, 'Des discours de la discorde : les femmes, la Fronde et l'écriture de l'histoire', *Études Épistémè Revue de littérature et de civilisation (XVI – XVIII siècles)* 19 (2011).

laten zien, waarin vrouwen een rol speelden in de mazarinades.

Verder zijn nog andere onderzoeken gedaan die zich meer hebben gericht op specifieke onderwerpen, zoals seksualiteit. Een voorbeeld hiervan is Jeffrey Merrick die zich in zijn artikel *The Cardinal and the Queen: Sexual and Political disorders in the Mazarinades* vooral richt op hoe de mazarinades in dienst staan van seksualiteit en de gebreken hierin.¹⁹ John Romey richt zich ook op een specifiek onderdeel van de Fronde in zijn artikel *Singing the Fronde: Placards, Street Songs, and Performed Politics*. Romey kijkt daarin vooral naar hoe de Fronde wordt gebruikt in de muziek van die tijd en of muziek al gebruikt werd als onderdeel van de kritiek op Mazarin.²⁰ Vergnes, Merrick en Romey staan buiten de traditionele discussie over of de mazarinades onderdeel zijn van het opzetten van een revolutie of opstand of dat het slechts tactische pamfletten zijn om druk uit te oefenen. Deze auteurs kunnen desondanks worden ingedeeld bij de twee voorgenoemde stromingen, doordat zij allen een stelling innemen over de discussie. Zo richt de ene zich meer op de ad hominem kritiek op Mazarin, terwijl de ander zich meer richt op de revolutie als een actie tegen het hele bestuur.

Deze scriptie tracht een bijdrage te leveren aan het bovengenoemde debat. Dit onderzoek vult het aan, omdat het gericht is op hoe de ondeugd van Mazarin in mazarinades werd gebruikt tegen hem als persoon of als hoge ambtenaar in de periode 1648-1653. Om een antwoord te geven op deze vraag wordt voornamelijk gebruikgemaakt van de collectie Stuyt, die te vinden is in de Radboud Universiteitsbibliotheek. Deze collectie Stuyt bestaat uit een schenking van de chirurg dr. J.C.L.M Stuyt, die leefde van 1891 tot en met 1956. Stuyt verzamelde in deze periode een collectie van boeken, periodieken, pamfletten, brieven, documenten, prenten, platen, munten, penningen en andere voorwerpen over de geschiedenis van Frankrijk. Voor deze scriptie zijn vooral de pamfletten van belang. De collectie Stuyt bevat 5000 pamfletten, waarvan 706 mazarinades zijn. Dat is een klein gedeelte van het totaal van 6000 mazarinades dat Carrier beschrijft.²¹ De collectie biedt desondanks een inzicht in wat de mazarinades zijn en de centrale thema's ervan. Voor zover bekend bij de onderzoeker is dit archief nog nooit eerder gebruikt voor het onderzoek naar de mazarinades. Überhaupt is

¹⁹ Jeffrey Merrick, 'The Cardinal and the Queen: Sexual and Political Disorders in the Mazarinades', *French Historical Studies* 18:3 (1994).

²⁰ John Romey, 'Singing the Fronde: Placards, Street Songs, and Performed Politics' *Early Modern French Studies* 41:1 (2019) 52-73.

²¹ T.H. van Koolwijk, *Catalogus van de mazarinades (1649-1653) uit de collectie Stuyt aanwezig in de universiteitsbibliotheek te Nijmegen* (Nijmegen 1969).

in het Nederlands niets gepubliceerd over de mazarinades, waardoor de inzichten van de bronnen in dit archief nieuw zijn. Doordat de collectie Stuyt niet genoeg bronnen bevat die aansluiten op het onderwerp van deze scriptie, is gekozen om een aantal bronnen van de bibliothèque Mazarine te gebruiken. Dit is een bibliotheek in Parijs die is opgericht door Mazarin zelf. Deze bibliotheek heeft een groot archief, waarin publicaties tegen en voor Mazarin zijn opgenomen. Een belemmering hierbij is dat het niet mogelijk was om het archief fysiek te bezoeken, waardoor de onderzoeker aangewezen was op toegezonden bronnen. De bronnen uit dit archief zijn selectief en bieden een indicatie voor hoe het archief kan worden gebruikt. De selectie is dus niet representatief voor de gehele collectie van de bibliothèque Mazarine, die veel omvangrijker is.

Dit onderzoek wordt beperkt tot de mazarinades die inzicht geven in het aspect ondeugd, omdat dit belangrijk is voor de beantwoording van de hoofdvraag. We gebruiken dit aspect, omdat ondeugd veel werd gebruikt in mazarinades om een ander in een verkeerd daglicht te zetten. De methode bevindt zich dan ook in de analyse van de ondeugd in de mazarinades: hoe ondeugden werden gebruikt en of ze vooral werden gebruikt tegen Mazarin als persoon of tegen het geheel van het bestuur. De bronnen die zijn aangehaald in deze bachelorscriptie zijn de bronnen die tonen hoe ondeugd wordt gebruikt tegen Mazarin of wordt ingezet als verdediging van hem. Dit betreft een klein gedeelte van het geheel aan mazarinades, maar dat is te verklaren door de omvang van de scriptie, die slechts tussen de 8000 en 10000 woorden kan zijn. Daarom is het gebruik van het gehele archief niet haalbaar, hoewel de scriptie wel indicatief is voor de mogelijkheden van dit archief. De bronnen die aangehaald zijn in deze scriptie verschillen ook qua radicaliteit. Zo sluiten sommige bronnen meer aan bij de visie van Carrier op het debat rondom de mazarinades, terwijl andere bronnen gematigder zijn en meer aansluiten bij de visie van Jouhaud. Hiermee dienen de aangehaalde bronnen dus tevens als verdieping van het eerdergenoemde debat tussen Carrier en Jouhaud en borduurt de scriptie hierop voort. Hiervoor is bewust gekozen, omdat het debat een belangrijke rol speelt in de beantwoording van de hoofdvraag. Sommige ondeugden zijn namelijk per definitie al gericht op de persoon, en daarmee dus niet op het bestuur. Echter, het is wel het doel om beide kanten van het debat naar voren te laten komen.

Mazarins ondeugd Luxuria in mazarinades

Een van de onderwerpen die centraal staan in de mazarinades is Mazarins seksualiteit. In deze voornamelijk negatieve politieke pamfletten wordt Mazarin onder andere omschreven als een kardinaal die seks heeft met de regentes. Met die aanklacht wordt de kardinaal de ondeugd Luxuria verweten, oftewel zedeloosheid. In dit hoofdstuk wordt verder onderzocht hoe Luxuria in de mazarinades wordt gebruikt om Mazarins ondeugd te benadrukken. Het volgende citaat is een voorbeeld van hoe de ondeugd Luxuria naar voren komt met betrekking tot Mazarins seksualiteit:

“Le cardinal baise le régent: Pire encore, le bougre s’en vante et lui vole tout l’argent. Pour rendre l’offense moins grave, il dit qu’il ne fait que la baiser dans le cul : c’est assez facile à croire.”²²

In dit citaat is duidelijk te zien dat Mazarin niet alleen wordt aangevallen op het gegeven dat hij een affaire zou hebben met regentes Anna van Oostenrijk, wat kan duiden op onkuisheid, maar ook op het feit dat Mazarin seks met haar zou hebben door middel van anale penetratie, wat een vorm van sodomie is. Dit werd namelijk gezien als een homoseksuele handeling. Aangezien Anna van Oostenrijk destijds de regentes van Frankrijk was, was ze het symbool van het land. Door Anna van Oostenrijk anaal te bevredigen werd dus niet alleen Anna gesodomiseerd maar ook de dan nog jonge koning Lodewijk XIV, die haar zoon was. Dat is een kwalijk gegeven tegen de staat Frankrijk en ondermijnde haar autoriteit.²³ Hiermee werd dus niet alleen de moraal van kardinaal Mazarin en Anna van Oostenrijk aangevallen, maar de natie an sich.²⁴ Een derde gegeven in het getoonde citaat is het geld dat Mazarin zou stelen

²² Frédéric Lachèvre, *Les chansons libertines de Claude de chouvigny, baron de Blot l’Eglise (1605-1655)* (Parijs 1919) 17.

²³ In Mazarinades wordt de jonge koning vaak buiten beschouwing gehouden aangezien hij pas 8 jaar was, expliciet wordt het echter wel getoond dat doordat de moeder (de koningin van Frankrijk) werd gesodomiseerd de koning ook indirect werd gesodomiseerd.

²⁴ De Koning en Koningin staan symbool als vader en moeder van de staat. Als er dan ook wat gebeurt met de Koning of Koningin straalt dit af op de hele staat.

van de staat, waarmee wordt bedoeld dat Mazarin graag veel geld bezat en uitgaf.²⁵ Deze diefstal en rijkdom zal worden verduidelijkt in het hoofdstuk over Mazarin zijn Avaratia en Superbia.

Volgens de katholieke deugd is seks enkel een aangelegenheid tussen een man en een vrouw. Homoseksualiteit was hierbij een taboe en seksueel experimenteren op een andere wijze dan heteroseksueel contact was niet toegestaan.²⁶ Pas in de twintigste eeuw werd homoseksuele activiteit een ‘normaal’ gegeven.²⁷ Sodomie was dan ook een veel aangehaalde methode van de frondeurs om Mazarin zwart te maken. Synoniemen die voor sodomie werden gebruikt waren ‘bardache’ en ‘bougre’.²⁸ Deze woorden werden in de zeventiende-eeuw vooral toegedicht aan ‘seksuele afwijkingen’, zoals penetratie van de anus, zowel bij homo- als heteroseksualiteit. Paul Scarron (1610-1660) schreef zelfs de volgende mazarinade, die bedoeld was om op een poëtische manier al het ‘slechte’ van Mazarin op te sommen:

*“Bougre, bouffon, baudet, badin. Coquin, croquant, croqueur d’andouilles, gavache, glorieux gredin. Bougre, bouffon, baudet, badin, viedaze, vray vilebrequin. De ceux au cul de qui tu fouilles. Bougre, bouffon, baudet, badin. Coquin, croquant, croqueur d’andouilles”.*²⁹

Zoals te lezen is, wordt in het citaat constant de sodomie en seksualiteit van Mazarin herhaald, waarbij Mazarin wordt neergezet als een man zonder deugd en pure slechtheid. De ondeugd van onkuisheid wordt hier dan ook meerdere malen aangehaald. Van een kardinaal, wat een hoog ambt is in de kerkelijke hiërarchie, mocht meer worden verwacht. Volgens het katholieke geloof waren liefde en kuisheid namelijk een deugd, terwijl onkuisheid een

²⁵ F. Lachèvre, *Les chansons libertines de Claude de chouvigny, baron de Blot l’Eglise (1605-1655)* 17. (Herdruckt in 1919)

²⁶ J. Rolies en J. van Vught, ‘Kerk en seksualiteit: een conflictueuze situatie’, *Tijdschrift voor seksuologie* 10:3 (1986).

²⁷ Normaal in de vorm dat het ‘geaccepteerder’ is. In Katholieke en zwaar gelovige kringen is homoseksualiteit en seksueel experimenteren met andere doelen dan voortplanting nog steeds niet aanvaard.

²⁸ Volgens Furetières Dictionnaire wat een universeel woordenboek was. A, Furetières, *dictionnaire universel* (1690).

²⁹ P. Scarron, *Le Caresme de Mazarin, ou la Suite des Triolets Sur la copie imprimée à Anvers (1651)*. (Dit gedicht wordt toegedicht aan Paul Scarron een poëet die tegen Mazarin was.

ondeugd was.³⁰ Hierbij werd dus niet enkel de seksualiteit van Mazarin tegen hem gebruikt maar ook de relatie met zijn titel. Een kardinaal behoorde namelijk het toonbeeld te zijn van deugd, omdat hij handelde in de naam van de Paus. Mazarin was dan ook niet alleen een slechte eerste minister van Frankrijk, maar ook een slecht voorbeeld van een kardinaal, volgens de frondeurs. De seksuele moraal van kardinaal Mazarin tastte hem dus niet alleen aan op seksueel, maar ook op religieus vlak, gezien zijn kerkelijke autoriteit werd bekritiseerd.

De tegenstanders gebruikten de seksuele aanklacht tegen Mazarin ook op een meer lugubere manier. Zo werd de vergelijking gemaakt met Concino Concini, die in 1617 op gruwelijke wijze is vermoord. Hij werd daarbij gecastreerd en gemutileerd door zijn tegenstanders.³¹ Dit lot stond ook Mazarin te wachten als het aan de frondeurs lag, aangezien Mazarin dezelfde eigenschappen vertoonde als Concini. In de mazarinades werd Concini's naam dan ook veranderd in de naam van Mazarin.³² Dit moest Mazarin schrik aanjagen en ervoor zorgen dat laatstgenoemde zou vertrekken uit Frankrijk en terug zou keren naar zijn geboorteplaats in Italië. Daartegenover stonden pamfletten die juist een oplossing vroegen voor de seksuele onlusten van Mazarin en hiervoor een hoge beloning instelden.³³ De vermeende seksualiteit en ondeugden die Mazarin op dit vlak vertoonde, werden dus meteen gelijkgetrokken aan eerdere voorbeelden van ondeugd en de consequenties die personen in die gevallen hadden meegemaakt. Voor Mazarin waren deze pamfletten een waarschuwing voor de gedachten die tegenstanders over hem hadden en een teken dat zijn tegenstanders zijn volledige waardigheid trachtten aan te tasten op elke denkbare manier.

Uit deze gegevens kan geconcludeerd worden dat de seksualiteit van Mazarin vooral ad hominem werd ingezet. Mazarin werd hierbij aangevallen op zijn seksualiteit en zijn gebrek aan deugd, waarbij vooral zijn negatieve ondeugd Luxuria wordt aangehaald. De staat wordt hierbij alleen symbolisch aangevallen in de vorm van Anna van Oostenrijk als de belichaming van Frankrijk. De koningin gold als de symbolische representatie van de natie,

³⁰ De allegorie van deugd en ondeugd wordt toegedicht aan Giotto di Bondone die de eerste allegorie van deugd en ondeugd maakte.

³¹ Voor een omschrijving hiervan zie: C. Jouhaud, "Readability and persuasion: Political handbills, ", in: *The Culture of print*, ed. Chartier, vert., Lydia Cochrane (Londen 1989) 235-260. Zie ook H. Duccini, *Concini : Grandeur et misère du favori de Marie de Médicis* (Parijs 1991).

³² Ibidem.

³³ [Anonieme auteur], *Tarif des prix dont on est convenu dans une assemblée de notables tenue en présence de messieurs les princes pour récompenser ceux qui délivreront la France de Mazarin* (Parijs 1652).

en als deze door Mazarin anaal zou worden bevredigd, werd ook de jonge koning Lodewijk XIV gesodomiseerd. Hij was immers de toekomstige leider van de natie en de nakomeling van Anna van Oostenrijk. De vermeende seksualiteit van Mazarin werd dan ook vooral gebruikt om aan de massa te tonen dat hij ondeugd uitstraalde in plaats van deugd en niet geschikt was om eerste minister van Frankrijk te zijn. De tegenstanders gebruikten zijn volledige persoonlijkheid om gelijkenissen te trekken met voorgangers. Dit had als doel om Mazarin weg te krijgen, de ondeugd Luxuria werd dus niet gebruikt als een vorm van protest tegen het gehele bestuur.

Avaratia en Superbia in de mazarinades

In dit hoofdstuk komen de ondeugden Superbia en Avaratia naar voren. Bij Avaratia wordt vooral gekeken naar de immense rijkdom die Mazarin verzamelde tijdens zijn periode als eerste minister, terwijl de geldkist van de staat steeds leger raakte door de voortdurende oorlog en de Fronde. Bij Superbia wordt vooral gekeken naar de bestuurswijze van Mazarin, waarin hij via verdeel- en heerstactieken belangrijke posten toespeelde aan zijn vertrouwelingen, waardoor hoogmoed kan worden geconstateerd. Hierover werd veelal geschreven door de frondeurs in een poging om de betrouwbaarheid van Mazarin op een negatieve manier te betwisten.

Om te beginnen volgt hier een overzicht van de rijkdom van Mazarin. Bij Mazarin zijn dood werd zijn inkomen geschat op ongeveer 35 miljoen livres, waarbij nog niet eens de bedragen zijn opgeteld die hij naliet aan zijn nichtjes. Deze rijkdom kwam voornamelijk van Mazarins 21 abdijen, die elk jaar belasting betaalden. Verder bezat Mazarin een grote hoeveelheid sieraden, juwelen en geld. Zijn onroerend goed bestond verder nog uit het Paleis van Par.³⁴ Met dit inkomen was hij een van de rijkste mannen van de zeventiende-eeuw, zelfs nog rijker dan zijn voorganger kardinaal Richelieu.³⁵ Deze rijkdom is door de jaren heen opgebouwd en zoals voor te stellen is, was de rijkdom van kardinaal Mazarin al groot ten tijde van de Fronde.³⁶ Ondanks deze rijkdom werd gedurende de Fronde steeds meer belasting gevraagd om het leger en de staatskas te bekostigen. Dat zette zowel de adel als de gewone burger tegen Mazarin op. Terwijl de oorlog tegen Spanje werd voortgezet en de staatskas steeds leger raakte, verkreeg Mazarin steeds meer inkomen en bezit. Dat is een tegenstelling die Mazarin meermaals kwalijk werd genomen en het was dan ook meerdere keren zo dat roddels rondgingen dat Mazarin meer bezit wilde in Spaanse gebieden en daarvoor de oorlog continueerde, puur uit hebzucht.

Wat daarnaast nog meespeelde was het gegeven dat Mazarin zelf geen grote titel of adellijke titels bezat. Zijn ouders waren van een ambachtelijk milieu en dus niet van de welvarende stand, terwijl werd voorgehouden dat rijkdom enkel was weggelegd voor de gegoede stand. Des te opmerkelijker dus dat Mazarin in staat was om deze immense rijkdom

³⁴ Claude Dulong, 'Het verrijgingsproces van kardinaal Mazarin volgens de inventaris van Pater Mondin', *Bibliothèque de l'École des Chartes* 148:2 (1990) 355-425. In de bijlages zal ik een overzicht geven van de bezittingen van Kardinaal Mazarin. Zie hiervoor bijlage 1

³⁵ Ibidem.

³⁶ Zie bijlage 1 waarin chronologisch is weergegeven wat Mazarin bezat.

te verkrijgen. De enige titel die Mazarin bezat was die van kardinaal, wat wellicht ook verklaard waarom Mazarin rijkdom probeerde op te bouwen. Zonder deze kardinaalstitel had Mazarin immers geen rechten of onschendbaarheid. Jean-François Paul de Gondi, beter bekend als de Kardinaal de Retz, was een fervent tegenstander van Mazarin. Hij tekende zelfs een subjectief portret van Mazarin waarin de niet welvarende afkomst en de slechte eigenschappen van Mazarin werden benadrukt. Daarin was de rijkdom en minachting daarvoor van de Metz een belangrijk thema.³⁷

In figuur 2 is een bekende mazarinade te zien, waarin het vluchten van Mazarin wordt aangehaald in verschillende scènes. Zo is op afbeelding 1 te zien hoe Mazarin uit de rechtbank loopt na zijn breuk met Gaston van Orléans. Op afbeelding 2 is een weergave te zien van de nachtelijke vlucht van Mazarin in 1649. Op afbeelding 3 bevrijdt Mazarin de prinsen van den bloede en op afbeelding 4 vlucht Mazarin opnieuw, waarbij het opvalt dat hij bij zijn vlucht geld achterlaat. Deze mazarinade wordt op meerdere manieren ingezet, namelijk in de vorm van een stripverhaaltje, een liedje en een tekst over de gebeurtenissen. Daaronder staat ook de tekst van een klein liedje dat de hele encensering duidelijk maakt. Hierdoor was de mazarinade dus op meerdere manieren te gebruiken, namelijk door aanhangers van de Fronde die het liedje zongen, door de strip te verspreiden en door het verhaal te vertellen, waarmee een breed publiek kon worden bereikt.³⁸ De grote boodschap moest worden verspreid dat de prinsen van den bloede hadden gewonnen en dat de geldverslindende tiran was verbannen.³⁹

Figuur 2: Le récit de ce qui s'est passé depuis sa sortie

³⁷ Zie bijlage 2 voor het subjectieve portret van Mazarin, Bron : Frédéric Bernard, *Mémoires du Cardinal de Retz Contenant ce qui s'est passé de remarquable en France pendant des premières années du règne de Louis XIV* (Amsterdam 1731).

³⁸ [Auteur onbekend], *Récit de ce qui s'est fait et passé à la marche Mazarine, depuis sa sortie de Paris jusques à Sedan* (Parijs 1651).

³⁹ Ibidem.

"Lutece en Mars, Senateurs en credit, Par une nuit Gaule fera troublée, Du grand Croesus l'horoscope predict, par Saturnus, sa puissance exillée."

Mazarin, de veroorzaker van al deze problemen, zal volgens deze voorspelling worden verbannen en gestraft in naam van de goden. De straf voor zijn misstanden zal de verbanning uit Frankrijk zijn en de overwinning van de opstandelingen.⁴³ Overigens spreekt deze horoscoop alleen maar lof uit voor de toekomstige koning (aangeduid als jonge prins), die het toonbeeld is van de deugd en zijn kwaliteiten zullen het land dienen zoals dat bij de meest glorieuze helden het geval is. Hiermee wordt dus een tegenstelling gemaakt tussen de tiran Mazarin en het toonbeeld van deugd, koning Lodewijk XIV.⁴⁴

Andere pamfletten spreken juist over hoe kardinaal Mazarin onterecht werd geholpen door de gave van het 'geluk'.⁴⁵ Deze pamfletten stellen dat Mazarin in zijn leven veel geluk heeft gehad, waardoor hij erin slaagde om op te klimmen van een nul tot een hooggeplaatste kardinaal en bestuurder. Tegelijkertijd zorgde dit geluk ervoor dat Mazarin zijn fortuin en carrière niet door zijn talenten verkreeg, maar door losbandigheid en oneerlijkheid. Uit de subjectieve omschrijving die kardinaal de Retz gaf over Mazarin blijkt ook de ondeugd Superbia. In de laatste paar zinnen in de portrettering wordt immers gezegd dat het geloof voor Mazarin niets meer voorstelde en dat hij het grootste gevaar is voor de Franse staat:

"Il avait honte de tout ce que l'autre avait fait en l'honneur. Il s'est moqué de la religion".

Daarnaast duidt het volgende citaat het grote gevaar van Mazarin voor de staat aan:

"Il a introduit le trompeur dans le ministère, ce qui n'est jamais arrivé à lui seul ; et cette tromperie faisait que le ministère, même heureusement et absolument, ne lui plaisait pas bien, et ce dédain s'insinuai, qui est la maladie la plus dangereuse d'un

⁴³ Ibidem, 7-8.

⁴⁴ Ibidem, 8.

⁴⁵ In de 17e eeuw was er de gedachte dat geluk voorbestemd was en dat dit werd toegekend door god zelf.

état, et dont la contagion se propage le plus facilement et le plus rapidement du chef aux membres.”⁴⁶

Het geluk dat Mazarin is toegekomen, dat wil zeggen de rijkdom en de functie die hij verwierf ondanks zijn afkomst, zouden hem hebben verblind met grootheidswaan. In zijn ogen moest het geluk namelijk wel verdiend zijn: het leek vanzelfsprekend dat het fortuin was voorbestemd voor Mazarin.⁴⁷

De jeugd van Mazarin droeg bij aan dit negatieve beeld van zijn geluk. Hij was namelijk weggevlucht van zijn ouders, volgens de negatieve pamfletten om te ontsnappen aan hun correctie. Hierdoor maakte Mazarin zichzelf meester van de ondeugd en richtte hij zich volledig op losbandigheid. Zo gokte hij veel, dronk hij veel alcohol en had hij een voorliefde voor het uitgeven van grote hoeveelheden geld. Daarnaast had Mazarin geen moeite met het begaan van diefstal, het verraden van vrienden en hechtte hij weinig waarde aan het geloof, waarmee hij een toonbeeld werd van ongelovigheid.⁴⁸ Met behulp van deze verhalen dikten de pamfletten ondeugden Avaritia en Superbia extra aan. Mazarin had immers veel geluk in zijn leven, slaagde erin om met dit geluk om op te klimmen tot een hooggeplaatste kardinaal en eerste minister van Frankrijk, maar was tegelijkertijd mede dankzij dit geluk een toonbeeld van hebzucht, ongematigdheid en ongeloof. Mazarin was dus in de ogen van de frondeurs een toonbeeld van ondeugd.⁴⁹ In de mazarinades werd dit continu aangehaald in de periode 1648-1653. Mazarin werd dus het toonbeeld van een tirannieke eerste minister die de natuurlijke balans van het koninkrijk verstoortte en met zijn goddeloze en onopgevoede wijze Frankrijk in armoede, criminaliteit en chaos stortte.⁵⁰

Concluderend kan worden gesteld dat de grote hoeveelheid geld en bezittingen bijdroeg aan de ondeugden Avaritia en Superbia. Doordat Mazarin een grote hoeveelheid geld in zijn bezit kreeg, zou hij steeds meer hebben gewild. Dat terwijl de schatkist van de

⁴⁶ F. Bernard, *Mémoires du Cardinal de Retz Contenant ce qui s'est passé de remarquable en France pendant des premières années du règne de Louis XIV* (Amsterdam 1731).

⁴⁷ F. Bernard, *Mémoires du Cardinal de Retz Contenant ce qui s'est passé de remarquable en France pendant des premières années du règne de Louis XIV* (Amsterdam 1731).

⁴⁸ Sarah, Robert, *La véritable apparition d'Hortensia Buffalini à Jule Mazarin son fils* (Parijs 1649).

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ G, Loyson en J.P. Loyson, *Nouvelles apportées au Roi Louis XIII, dans les Champs Elysées, et son entretien avec les Héros & les principaux Seigneurs de sa Cour, touchant la funeste guerre que Mazarin a allumée dans la France. Et la description des principales choses qui sont arrivées depuis l'enlèvement du Roi, qui est tout l'histoire du temps* (Parijs 1649).

Franse staat bijna leeg was en de Franse staat dus zo goed als bankroet was. Doordat Mazarin zo veel geluk had in zijn leven, en hiermee kon opklimmen tot een hoge functie, begon hij te lijden aan een soort grootheidswaanzin. Het geluk stond immers aan zijn kant en ondanks zijn afkomst schopte hij het tot de rijkste man van Frankrijk in de zeventiende-eeuw, wat an sich al een grote prestatie is wat bij zou dragen aan het zelfbeeld van Mazarin. Zijn tegenstanders maakten hier handig gebruik van door het losbandige en hebberige karakter van Mazarin te benadrukken in hun politieke teksten, gericht op het schaden van zijn imago. Deze aanvallen waren dus vooral persoonlijke aanvallen, die niet gericht waren op zijn hoge ambtelijke functie.

Gula en Ira in mazarinades

In dit hoofdstuk wordt het gebruik van de ondeugden Gula en Ira in de mazarinades uitgelegd. Dit wordt gedaan door te kijken naar mazarinades waarin deze ondeugden voorkomen. Bij Gula wordt vooral gekeken naar de onmatigheid waarmee Mazarin wordt afgebeeld. Bij Ira wordt vooral gekeken naar de mate waarin wraakzucht wordt gebruikt door de frondeurs om Mazarin te bekritisieren. Het belangrijkste punt hierin is de wraak van Mazarin op zijn tegenstanders, die getracht hebben zijn imago te schaden en die een gevaar vormden voor zijn functie. Hierbij wordt vooral ingegaan op de mazarinades over de opsluiting van de prinsen. Mazarin had in 1650 besloten om de leiders van de Fronde op te sluiten. Hiertoe behoorden Gaston, de hertog van Orléans, de Prins van Condé en de prins van Conti. Met deze opsluiting dacht Mazarin de opstand te kunnen beëindigen, maar in werkelijkheid veroorzaakte hij hiermee woede om zijn besluiten.

De vermeende onmatigheid van Mazarin kwam vooral naar voren in de vorm van dronkenschap, gokken en afkeer van het geloof. Dit wordt vooral genoemd in combinatie met zijn jeugd, waarin hij weg is gegaan van zijn ouders. Zijn ouders waren niet van adellijke afkomst en werden vaak afgebeeld op een negatieve manier: vooral Mazarins vader werd afgebeeld als een varkenshoeder, piraat of als schoenenmaker. Dit waren beroepen die niet het hoogste aanzien hadden in de Franse hiërarchie. Al op jonge leeftijd werd Mazarin dus geconfronteerd met ondeugd dankzij zijn ouders.⁵¹ Toen Mazarin wegging bij zijn ouders week hij niet af van hun ondeugden. Sterker nog, hij maakte ze zich volgens zijn tegenstanders eigen en werd één met de ondeugd. Zo zou Mazarin een voorliefde hebben voor het drinken van alcoholische dranken, dol zijn op gokken, het plegen van verraad en geen moeite hebben met het bestelen van andere mensen. Deze laatste aanklacht is belangrijk, omdat deze gedurende de Fronde gebruikt werd om de belastingen uit te leggen als een middel van Mazarin om zelf rijker te worden.

Daarnaast werd Mazarin ervan beschuldigd dat hij het geloof verloochende.⁵² Deze ondeugden pasten niet bij het karakter van een kardinaal en eerste minister van Frankrijk, en de pamfletten vermeldde deze kenmerken van Mazarin dan ook herhaaldelijk in een poging

⁵¹ Robert, Sara, *La véritable apparition d'Hortensia Buffalini à Jule Mazarin son fils* (Parijs 1649).

⁵² Ibidem.

om zijn onmatigheid te benadrukken. De ongeschiktheid van Mazarin als eerste minister wordt in dit geval ook herhaaldelijk aangehaald door de frondeurs. Jean- Francois Paul de Gondi die zelf mazarinades schreef en onderdeel was van de Fronde wilde Mazarin zijn positie als kardinaal en eerste minister overnemen. Hiervoor benadrukte hij in een subjectieve portrettering van Mazarin de ondeugd van Mazarin. Door deze ondeugden te benadrukken trachtte de Retz Mazarin in een negatief beeld te zetten, waarmee hij zichzelf kon manifesteren als een geschikter toonbeeld voor Mazarins functies.⁵³

Naast Gula wordt Mazarin Ira verweten, waarbij vooral wordt gerefereerd naar de wraaklust. Dit thema is erg populair onder de frondeurs, met name om aan te geven hoe onrechtmatig de opsluiting van de prinsen van den bloede, Condé, Gaston van Orléans en de hertog van Longueville was. Condé schreef vol overgave over zijn ongeloof over deze opsluiting, waarbij hij continu aanhaalde hoe veel Condé wel niet voor de staat had betekend, hoe veel heroïeke overwinningen hij wel niet had bereikt voor het Franse koninkrijk en dat deze opsluiting volkomen onterecht was.⁵⁴ Hierbij haalde Condé ook eerdere lofzangen aan. Deze waren tot Condé gericht en roemden zijn deugden. Deze lofzangen vroegen zelfs aan Condé waarom hij in hemelsnaam de kant van Mazarin koos. Dat werd namelijk in de ogen van de frondeurs gezien als de kant van de schurk die een onrechtvaardige oorlog was begonnen en die Condé als een marionet gebruikte voor zijn eigen plannen. Ondanks het feit dat sommige mazarinades Condé opriepen om zich te verzetten tegen Mazarin, had hij Mazarins besluiten al die tijd verdedigd. De opsluiting had Condé echter getoond dat Mazarin fout zat, en dat het de correcte keuze was geweest om de leider te worden van de Fronde en daarmee van het verzet tegen Mazarin.⁵⁵

Na de opsluiting van Condé, kardinaal de Retz en Gaston van Orléans hadden mazarinades die op de ondeugd gericht waren meer effect, omdat de menigte ermee werd opgehitst en Condé en de prinsen begon te verdedigen. Sterker nog, de massa eiste de vrijlating van de prinsen. De gedachte was: ‘Hoe durfde Mazarin Condé en zijn trouwe

⁵³ F. Bernard, *Mémoires du Cardinal de Retz Contenant ce qui s'est passé de remarquable en France pendant des premières années du règne de Louis XIV* (Amsterdam 1731).

⁵⁴ L. B. Condé, *Réponse de monsieur le prince de Condé, Contre la vérification envoyée contre Luy au Parlement de Paris* (Parijs 1652).

⁵⁵ J. Henault, *Les admirables sentiments d'une fille villageoise : envoyez à monsieur le prince de Condé, touchant le party qu'il doit prendre* (Parijs 1648). 3-12.

helpers op te sluiten zonder een rechtvaardig proces?'.⁵⁶ Op 4 februari 1651 kwamen de kamers bij elkaar om de vrijlating van alle prinsen van den bloede te bespreken. Deze berichtgeving begint met het volgende citaat :

*“Ce jour la Cour toutes les chambres assemblées, ayay délibéré fur le recis fait par monsieur le premier président, contenu au registre du jour d’hier, & de ce jour, concernant la liberté de messieurs les Princes & Duc de Longueville”.*⁵⁷

Uit deze bijeenkomst werd duidelijk dat de steun voor de vrijlating groter was dan de noodzaak om de prinsen opgesloten te houden. Deze steun voor de prinsen van den bloede wordt ook kracht bijgezet door verscheidene pamfletten die de deugd van de prinsen benadrukten tegenover de ondeugd van de kardinaal, zelfs door de koning zelf aan te spreken.⁵⁸ Voorafgaand aan deze besluiten werden de gevangenen continu verplaatst uit angst dat ze bevrijd zouden worden door de tegenstanders van Mazarin. Mazarin beseftte dat het onmogelijk was om de prinsen opgesloten te houden, en besloot hen vervolgens op eigen

⁵⁶ [Anonieme auteur], *Apologie particulière de monseigneur le prince de Conti : Pour la justification entière de sa conduite, présentée à messieurs du parlement* (Parijs 1650) 4-6. Zie ook Radboud Universiteitsbibliotheek B.S. Pfl 123 [Anonieme auteur], *Requête des provinces et des villes de France a nosseigneurs du parlement de Paris* (1650) 3-16. En Radboud Universiteitsbibliotheek B.S. Pfl. 787, [Anonieme auteur], *Declaration du Roy, pour innocence de messieurs les princes de Condé & de Conty, & Le duc de Longueville, avec rétablissements.* (Parijs 1651).

⁵⁷ J. Ivllieron, *Arrest de la cour de parlement. Toutes les Chambres Assemblées, portant que le Roy & la reine seront très humblement suppliez de la part de ladite Cour, d’envoyer au plutôt lettre de Cachet, pour mettre en liberté Messieurs les Princes & Duc de Longueville, & éloigner d’auprès la Person de sa majesté le Cardinal Mazarin* (Parijs 1651).

⁵⁸ Jacoves le Gentil, *La France désolée parlant au Roy estant à la chassée, ou elle Luy représente la fin tragique du marquis d’ancre & la vie du Cardinal Mazarin : avec le Moyen de mettre la France en paix, dédiée a monsieur le prince de Condé* (Parijs 1652) 3-21. Ook vragen diverse parlamentsleden om de vrijlating van de prinsen.

initiatief te bevrijden. Dat is afgebeeld in figuur 4. Met de vrijlating hoopte hij sympathie en steun op te wekken, door te stellen dat hij persoonlijk de prinsen had vrijgelaten.⁵⁹

Figuur 4: Mazarin bevrijdt de gevangene prinsen

Deze vrijlatingen hadden echter niet het beoogde effect en Mazarin moest meteen vluchten uit angst voor wraak van de gevangenen en de tegenstanders van zijn bewind.⁶⁰ Dit was al de tweede keer dat Mazarin moest vluchten. Dit gaf de frondeurs een machtigere positie, vooral omdat de woede over de opsluiting van de prinsen nog erg hoog zat. De eerdere mazarinades werden dan ook weer in gebruik genomen, waaronder een mazarinade die alles omschrijft wat Mazarin fout heeft gedaan voor 1649 en waarom het terecht zou zijn om hem op te sluiten en voor eeuwig te verbannen uit Frankrijk.⁶¹ Hiernaast werd Mazarins eerste vlucht in 1649 bespot door sommige mazarinades. In dat jaar moest hij namelijk vluchten voor de opstandelingen die hem bedreigden. Mazarin nam daarbij de koning mee, iets dat de pamfletten uitleggen als een ontvoering. Gedurende deze vlucht zou de jonge koning zijn beïnvloed en door Mazarin zijn aangezet tot het volgen van zijn tirannieke pad.

⁵⁹ G. Bulli, *Aperçu de la guerre de la Fronde*, in *Mémoires du Cardinal de Retz* (Parijs 1965).

⁶⁰ G. Bulli, *Aperçu de la guerre de la Fronde*, in *Mémoires du Cardinal de Retz* (Parijs 1965).

⁶¹ J. Brunet, *L'équiproquo de l'autre monde, sur l'arrivée du Mazarin et l'arrêt irrévocable rendu contre ce Cardinal du mesme nom*. (Parijs 1649). 3-11.

Daardoor zou de jonge koning het pad naar de goedheid zijn kwijtgeraakt en zouden zijn deugden zijn aangetast door de beelden die hem waren ingegeven in deze periode.⁶² Dit was een persoonlijke aanval tegen de koning, en dit soort pamfletten zouden na de Fronde een negatieve lading krijgen omdat de koning dit soort aanvallen zag als een belediging. Tijdens zijn absolutistische bewind zou hij de teugels dan ook zwaarder aanhalen en de adel net zo zwaar vernederen als in de periode van de Fronde was gedaan.⁶³

Mazarin moest in 1651 vluchten na de vrijlating van de prinsen en bevond zich in de periode 1651-1652 in Brühl, vanwaar hij zijn verzet tegen de frondeurs continueerde. In 1652 probeerden de koning en koningin om Mazarin terug te halen naar Frankrijk om zijn ambt als eerste minister vanuit Frankrijk voort te zetten. Dit leverde veel verzet op van onder andere de prinsen van den bloede en de frondeurs. Deze negatieve reacties beriepen zich op de ondeugden en misstanden die de kardinaal had begaan. Ten eerste had Mazarin de prinsen in 1650 op onterechte wijze veroordeeld tot gevangenschap en ten tweede had hij zijn leger ingezet tegen onschuldigen en hiermee moorden en leed veroorzaakt. Het was dan ook dankzij Mazarin en zijn misdaden dat de Fronde überhaupt begon, en het ergste is nog dat de kardinaal opschepte over deze misstanden. Daarnaast werd er gezegd dat Mazarin puur een tiran en crimineel was die geen eer of deugd had, alleen maar ondeugden uitstraalde en enkel handelde vanuit eigenbelang en 'Italiaanse idealen'.⁶⁴ In de tijd dat Mazarin aan de macht was, probeerde hij de frondeurs met zijn leger angst aan te jagen. Dit zou hem echter niet lukken volgens de frondeurs, want de haat voor hem was sterker. Op Mazarins gevangenschap, dood dan wel levend, was geld gezet, en de steun tegen Mazarin zou veel groter zijn dan het leger dat hij had.⁶⁵

Naast deze persoonlijke aanvallen werd in de naam van Frankrijk gesproken om te stellen hoe funest de terugkeer van kardinaal Mazarin zou zijn en werd door de opstandelingen opgeroepen om de kardinaal niet terug te laten keren.⁶⁶ De Ira van Mazarin had lang genoeg gewoed en mocht niet meer terugkomen. Kortom, de bevolking riep in een

⁶² [Anonieme auteur], *Les Justes appréhensions du peuple de Paris sur la demeure du Cardinal Mazarin près de sa Majesté* (Parijs 1652) 3.

⁶³ L. P. Georges, *La Fronde* (1961).

⁶⁴ Radboud universiteitsbibliotheek, B.S. pfl 798, [Anonieme auteur], *Réponse à la lettre du frondeur Mazarin, sur le retour de Cardinal* (1652) 3-14.

⁶⁵ Ibidem 3-14.

⁶⁶ Radboud Universiteitsbibliotheek, B. S. pfl 812, [Anonieme auteur], *La requeste de la France présentée a messieurs de parlement sur le funeste retour du cardinal Mazarin* (1652) 3-10.

wanhoopskreet: “LAAT DEZE MAN NIET TERUGKEREN, HOUDT DE WRAAK EN WOEDE VAN ONS WEG!”.⁶⁷ Daarnaast probeerde het parlement in 1652 om de koning persoonlijk te betrekken en te waarschuwen, waarbij het parlement van Parijs de wandaden van Mazarin nogmaals opsomde. Mazarin zette de oorlog tegen Spanje voort, zorgde ervoor dat het geld van Frankrijk wegvloede en dat de onrust in Frankrijk toenam. De Fronde was de schuld van Mazarin en hij had verdeeldheid gecreëerd in het koninkrijk. Het zou de grootste fout zijn om hem terug laten keren en de grootsheid van de koning zou dan afnemen, aan wie het Parlement van Parijs trouw zwoer en wie ze de vader des lands noemde.⁶⁸ De titel van deze mazarinade insinueert dat dit de woorden van de koning waren en deze pamfletten werden ook naar Mazarin gestuurd. Waarschijnlijk was de ware auteur echter een lid van het parlement die tegen de terugkeer van Mazarin was.⁶⁹

Ondanks deze inspanningen en bezwaren tegen de terugkeer van Mazarin keerde hij toch terug in Frankrijk en wel in de positie van eerste minister. Hiermee hielden de mazarinades en de strijd tegen Mazarin niet op. In pamfletten werden burgers opgeroepen om de strijd voort te zetten en niet op te geven.⁷⁰ Tevens bleef de steun voor Condé voortduren en de bedreigingen aan het adres van Mazarin werden voortgezet. Volgens een van de mazarinades mocht Mazarin weliswaar zijn teruggekeerd, maar alleen omdat de grote Condé er niet was. Volgens deze mazarinades zou Condé er wel weer voor zorgen dat Mazarin zou worden verbannen en het land weer veilig zou zijn.⁷¹ De verspreiding van de pamfletten zou nog voortduren tot het officiële einde van de Fronde.

Concluderend kan worden gesteld dat de ondeugden Gula en Ira werden gebruikt in een poging om Mazarin zijn imago aan te tasten. Door de vermeende onmatigheid van Mazarin te benadrukken in mazarinades, onder andere door aan te halen dat Mazarin van gokken zou houden, veel zou drinken en zichzelf af zou keren van het geloof. Probeerden zijn tegenstanders een beeld te schetsen wat de positie van Mazarin onhoudbaar moest maken,

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Radboud Universiteitsbibliotheek, B. S. Pfl 155, [Parlement van Parijs], *Declarations du Roy portant defenses au Cardinal Mazarin, ses parents, alliez et domestiques étrangers, sous quelque prétexte que ce soit, de rentrer dans ce royaume, et autres Officiers de les y souffrir, sur les peines y mentionnées* (Parijs 1651) 3-14.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Radboud Universiteitsbibliotheek, B. S. Pfl 791, [Anonieme auteur], *Veritable contre le menteur – Mentitia est enqitas fili psalm 26* (Parijs 1652).

⁷¹ Radboud Universiteitsbibliotheek, B.S. Pfl 792, [Anonieme auteur], *L'estat des vérités du Cardinal Mazarin après son retour* (Parijs 1652) 4.

waardoor hij zou moeten opstappen en zou worden opgevolgd door een capabelere eerste minister. Met de opsluiting van de prinsen door Mazarin probeerden de opstandelingen ook Mazarin zijn Ira oftewel wraakzucht aan te halen. Mazarin zou volgens zijn tegenstanders uit wraak zijn tegenstanders laten opsluiten zonder een rechtvaardig proces, wat volgens zijn tegenstanders duidde op een onrechtvaardig man die vol met wraak zat.

De Gula en Ira werden dus aansluitend op de Luxuria, Avaratia en Superbia gebruikt als een wapen tegen Mazarin persoonlijk, deze twee ondeugden werden in mazarinades immers niet gebruikt tegen de staat en richtten zich vooral op Mazarin zelf.

De verdediging van Mazarin

In dit hoofdstuk staat de verdediging van Mazarin centraal en wordt gekeken hoe Mazarin zich probeert te verdedigen tegenover de aanvallen die op hem gericht zijn. Hiervoor worden brieven van Mazarin aan de koning gebruikt en pamfletten van zijn verdedigers en aanhangers. Volgens Hubert Carrier zijn van de ongeveer 6000 mazarinades maar 550 ter verdediging van Mazarin geschreven. Het aandeel dat Mazarin aanvalt is dus opmerkelijk veel groter.⁷² Ondanks dat het aandeel pamfletten ter verdediging van Mazarin aanzienlijk kleiner is, is het toch belangrijk om deze verdediging te behandelen, voornamelijk omdat het een interessant uitgangspunt vormt voor de hoofdvraag. De verdediging richt zich namelijk vooral op Mazarins onschuld en de onredelijkheid van de frondeurs, terwijl hij zelf het beste voor zou hebben met het land. Ook stelt Mazarin dat de beschuldigingen van de frondeurs eigenlijk een aanval vormen tegen de staat en het bestuur zelf.

Een voorbeeld hiervan is de mazarinade met de titel *Apologie pour monsieur le Cardinal Mazarin, tirée d'une conférence entre son éminence et Monsieur ***** homme de probité & excellent Casuiste*.⁷³ In deze mazarinade vindt een dialoog plaats tussen kardinaal Mazarin en een aanhanger van hem. Hierin wordt aangegeven hoe ontevreden de aanhanger van Mazarin is, nadat hij had geprobeerd om het parlement aan te spreken en om opheldering had gevraagd. Het parlement had hierop niet gereageerd en sindsdien keerde iedereen zich tegen hem, juist omdat hij de zaak van Mazarin had bepleit. Deze hele dialoog staat in het teken van de onredelijkheid. Mazarin wil heel graag zijn pleidooi doen, maar dat wordt niet toegestaan. Zijn eer en het geweten mag Mazarin ook al niet verdedigen.⁷⁴ De steun voor Mazarin en zijn bedoelingen is groot, aldus deze aanhanger. Daarnaast zo stelt de bovengenoemde mazarinade, zijn de aanvallen op Mazarin zijn ondeugd onterecht. Immers heeft hij niet eens de kans gehad om zichzelf te verdedigen. In de deugd en ethiek is iedereen onschuldig totdat het tegendeel is bewezen. Dat is immers onderdeel van de

⁷² H. Carrier, *La Fronde : contestation démocratique et misère paysanne 52 mazarinades, Reprod, en fac-sim* (Parijs 1982) 6.

⁷³ Radboud Universiteitsbibliotheek, B. S. Pfl 307, F. Prevveray, *Apologie pour monseigneur le Cardinal Mazarin, tirée d'une conférence entre son éminence et monsieur ***** homme de probité & excellent Casuiste* (1649).

⁷⁴ Radboud Universiteitsbibliotheek, B. S. Pfl 307, F. Prevveray, *Apologie pour monsieur le Cardinal Mazarin, tirée d'une conférence entre son éminence et monsieur ***** homme de probité & excellent casuiste* (1649) 3-39.

gerechtigheid, een deugd waarin Mazarin zou excelleren, aldus deze aanhanger.⁷⁵

Mazarin zelf stuurde gedurende zijn verbanning meerdere keren brieven naar koning Lodewijk XIV en regentes Anna van Oostenrijk. Daarin benadrukt hij zijn dankbaarheid voor de steun en trouw van het koningshuis. Mazarin zou liever sterven dan dat hij de koning onrecht zou aandoen of zou verraden.

In een andere mazarinade verdedigde Mazarin zichzelf door aan te halen waarvan de tegenstanders hem beschuldigden en hierop te reageren. Zo stelden tegenstanders van Mazarin dat hij een Italiaan was en dat hij de slechte eigenschappen van Italië zou hebben meegenomen. Een andere beschuldiging luidde dat Mazarin een dief zou zijn en al het geld uit Frankrijk zou stelen voor zijn eigen gewin. De reactie van Mazarin hierop was: “de prinsen en adel weigeren belasting te betalen en nemen zelfs de wapenen tegen uwe majesteit, alles om niet te betalen, al de tijd heb ik me ingezet om u te dienen en alles wat ik doe, doe ik voor u”.⁷⁶ Tegenstanders stelden ook dat Mazarin de oorlog met Spanje voortzette, zelfs na de gunstige vrede met dat buurland. Hierop reageerde Mazarin door te zeggen: “op het moment zijn er twee oorlogen bezig, eentje van binnenuit en eentje vanuit een buitenlandse mogendheid. Hiermee viel Mazarin Condé aan, die een verdrag met Spanje had gesloten en aan de kant van de Spanjaarden Frankrijk zou aanvallen.⁷⁷ Verder geeft Mazarin aan, waarom hij deze oorlog continueerde met de volgende bewoording: Het Spaanse koninkrijk bedreigde continu onze grenzen, dit is juist waarom ik de oorlog continueerde, om onze invloed uit te breiden, onze grenzen te verdedigen en in naam van uwe koninklijke majesteit”.⁷⁸

Daarnaast zou Mazarin zijn ondeugd aan Lodewijk XIV door hebben gegeven. Mazarin reageert daarop met: “alles wat ik u heb geleerd was in het belang van u, uwe majesteit. Ik ben u dankbaar en vereerd door uw loyaliteit aan mij, en ik zal alles doen in mijn macht om dienst voor u te doen, in dienst van u, uwe majesteit”. Daarmee stelt Mazarin dat hij in dienst van de koning werkt en zeker niet andersom.⁷⁹ Tot slot is de meest aangehaalde

⁷⁵ Ibidem 3-5.

⁷⁶ Radboud Universiteitsbibliotheek, B. S. Pfl 814, *Lettre de monsieur le Cardinal Mazarin écrite au Roy sur son retour en France* (1652) 3-15.

⁷⁷ Radboud Universiteitsbibliotheek, B. S. Pfl 814, C. Mazarin, *Lettre de monsieur le Cardinal Mazarin écrite au Roy sur son retour en France* (1652) 3-15. Zie ook : J. Ravel, *Lettres à la reine* (1651). Gepubliceerd in J. Ravel, *Lettres du cardinal Mazarin à la reine, à la princesse Palatine* (Parijs 1836).

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Ibidem.

reden voor de haat tegen Mazarin dat hij niet handelde in het landsbelang, maar in het belang van zichzelf. Mazarin zou zichzelf verrijken ten kostte van het koninkrijk en de koning. Mazarin zijn antwoord daarop luidt: “uwe koninklijke majesteit was verliefd op mijn nicht, zou een dief niet direct hebben ingestemd? Daarentegen raadde ik u aan om te trouwen uit landsbelang. Ten tweede heb ik nooit iets geëist, alles wat ik bezit heb ik te danken aan u en mijn titel als kardinaal, waarvoor ik eeuwig dankbaar ben.”⁸⁰

Hierbij staat centraal dat Mazarin in al zijn brieven zijn liefde en dankbaarheid voor de loyaliteit van de Franse koning benadrukt. Nooit zou hij het Franse koningshuis verraden en het geloof de rug toe keren, zoals sommige kwade stemmen beweerden.⁸¹ Tevens tonen deze reacties van Mazarin een ander punt aan: dat de frondeurs niet alleen Mazarin aanvallen, maar het gehele bestuur. De zaken waar de frondeurs Mazarin namelijk van beschuldigen, vallen niet alleen onder Mazarins verantwoordelijkheden, maar tot die van het gehele bestuur van het koninkrijk, waaronder de koning zelf.

Tegelijkertijd stuurde Mazarin verschillende brieven naar de voornaamste frondeurs in een poging om hen tegen elkaar op te zetten. Daarin slaagde hij: tussen de verschillende partijen van de Fronde kwam het namelijk nooit tot een eenheid. Ook de prinsen van den bloede, die sinds 1649 de voornaamste leiders van de Fronde waren geworden, streden steeds meer tegen elkaar voor meer invloed en privileges. Daardoor kreeg Mazarin de mogelijkheid om de leiders tegen elkaar op te zetten door verschillende beloftes te doen onder de voorwaarde dat de frondeurs trouw zouden zweren aan de Franse koning. Daarmee toonde Mazarin daadwerkelijk dat hij wel degelijk beschikte over de capaciteiten van een diplomaat en eerste minister. Sterker nog, hij was degene die heer en meester was in dit spel van verdeel en heers wat in meerdere latere biografieën van Mazarin wordt vermeld, waaronder het boek *Mazarin, le maître du jeu* van Simone Bertière.⁸²

Doordat Mazarin de strijd aan het einde van de Fronde won, kon koning Lodewijk XIV uitgroeien tot de Zonnekoning, zoals bekend in de literatuur. Nooit zou Lodewijk XIV vergeten wat Mazarin voor hem had gedaan en ook zou Lodewijk XIV nooit vergeten wat de adel hem had aangedaan gedurende de Fronde. Toen Mazarin op het punt stond om te sterven gaf hij dan ook het advies aan Lodewijk XIV om te regeren als een absoluut vorst en geen eerste minister te nemen. Wel gaf hij het advies aan Lodewijk XIV om Colbert aan te nemen

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Ibidem

⁸² S, Bertière, *Mazarin, le Maître de jeu* (Parijs 2007).

als minister van financiën.⁸³

Concluderend kan worden gesteld dat Mazarin zichzelf tegen de aanvallen verweerde door de aanvallen om te draaien naar een aanval tegen de staat en het geheel van bestuur. Dit deed Mazarin op twee manieren, enerzijds door te reageren op de aanvallen van de tegenstanders en de argumenten van de frondeurs om te zetten in argumenten tegen de laatstgenoemde groep. Anderzijds deed Mazarin dit door zijn band met koning Lodewijk XIV en Anna van Oostenrijk aan te halen, waarbij hij brieven stuurde, waarin hij zijn trouw benadrukte. Deze beide gegevens centreerden zich op het gegeven dat een aanval op Mazarin, eigenlijk een aanval is tegen de staat en het geheel van het bestuur. Dit past bij de visie van Hubert Carrier op de mazarinades. Carrier stelde namelijk dat de mazarinades bedoeld waren om een revolutie te ontketenen. In Mazarin zijn visie is dit ook precies wat er gebeurt, de frondeurs vallen namelijk Mazarin aan op meerdere vlakken. Voorbeelden hiervan zijn aanvallen over financiële zaken, bestuurszaken, aanvallen betreffende oorlog en aanvallen op Mazarin zijn ondeugd. Al deze zaken, zo stelt Mazarin, zijn aanvallen op het hele bestuur. Mazarin besliste immers niet alleen over hoe het geld werd besteed. Mazarin bepaalde niet zelf of er oorlog volgde of niet en Mazarin bepaalde ook niet alleen wat er gebeurde. Sterker nog Mazarin had al de tijd gehandeld in naam van de koning. Als hij dus ondeugden beging en foutief had gehandeld, dan zou de koning en het hele bestuur zijn betrokken. Wat zou betekenen dat de frondeurs niet hem aanvielen, maar het geheel van het bestuur, dit terwijl ze zichzelf schuldig maakten aan dingen waarvan ze Mazarin beschuldigden. De verdediging van Mazarin past dan ook meer in de conclusie van Carrier dan de conclusie van Jouhaud, de mazarinades zijn in dit geval immers gericht tegen het gehele bestuur en Mazarins ambt als we Mazarin zijn visie op de mazarinades overnemen.

⁸³ Geschiedenis en citaten, [Mazarin : « Sire, je vous dois tout, mais je m'acquitte envers Votre Majesté en lui donnant Colbert. » | L'Histoire en citations \(histoire-en-citations.fr\)](#) (Geraadpleegd op 10-6-2022).

Conclusie

In deze scriptie stond de volgende hoofdvraag centraal: ‘Hoe werd Mazarins ondeugd tussen 1648 en 1653 gebruikt in de mazarinades: tegen Mazarin als persoon of tegen Mazarin als hoge ambtenaar?’ Om een antwoord te geven op deze vraag is in vier hoofdstukken onderzocht hoe de ondeugd terugkwam in de mazarinades.

In het eerste hoofdstuk is onderzocht hoe de ondeugd Luxuria in de mazarinades te vinden was. De ondeugd kwam vooral voor door Mazarin zelf aan te vallen op zijn seksualiteit door te benadrukken hoe deze afweek van wat gebruikelijk was in Frankrijk. Bovendien zou Mazarin seks hebben gehad met Anna van Oostenrijk. Centraal stond hierbij zijn sodomie, wat afwijkend was van de wenselijke deugd in Frankrijk in deze periode. Om de aanvallen op dit gebied te benadrukken, werden gelijkenissen getrokken met voorlopers van Mazarin.

In het tweede hoofdstuk is vervolgens onderzocht hoe de ondeugden Avaritia en Superbia terugkwamen in mazarinades. Het bleek dat deze ondeugden vooral persoonlijk op Mazarin waren gericht. Mazarin had immers een groot rijkdom verkregen, terwijl het land in financiële nood verkeerde. Op dit punt werd Mazarin aangevallen, omdat hij ondanks zijn rijkdom continu belastingen vroeg. De eigenschappen en onbetrouwbaarheid van Mazarin werden hierbij benadrukt, vooral in de subjectieve portrettering van kardinaal de Retz. De ondeugd Superbia versterkte dit negatieve beeld. Door deze rijkdom en het geluk dat Mazarin gedurende zijn leven had, zou hij een soort grootheidswaanzin hebben ontwikkeld, waarover hij zelf geen controle meer had. Al deze ondeugden zorgden ervoor dat Mazarin volgens tegenstanders ongeschikt was als eerste minister en het toonbeeld werd van de ondeugd.

In het derde hoofdstuk is onderzocht hoe de ondeugden Gula en Ira aan bod kwamen in de mazarinades. Ook op dit vlak werd Mazarin vooral persoonlijk aangevallen, waarbij zijn jeugd werd aangehaald. Omdat hij vroeg bij zijn ouders was weggegaan, had hij geen goede opvoeding gekregen. Hierdoor raakte hij volgens frondeurs vanzelf verslaafd aan de negatieve aspecten van het leven, zoals gokken, drank en verraad. Zijn tegenstanders wilden daarmee benadrukken hoe ongeschikt Mazarin was voor de positie van eerste minister van Frankrijk. De Ira van Mazarin kwam vooral naar voren in de vorm van wraak. Mazarin had immers Condé, de hertog van Longueville en Gaston van Orléans opgesloten als wraak voor hun rol in de Fronde. Verder werd benoemd hoe Mazarin misstanden beging tegen Franse burgers en welke slechte daden hij had uitgevoerd, met als doel om zijn onbetrouwbaarheid en onvoorspelbaarheid aan te tonen.

In het vierde hoofdstuk is tenslotte gekeken naar de verdediging van Mazarin. Daarin zette Mazarin de aanvallen op hem om tot aanvallen tegen het gehele bestuur. Door aan te halen dat de beschuldigingen van de frondeurs eigenlijk aanvallen waren tegen de staat, draaide hij de aanvallen van de frondeurs om. De frondeurs spraken namelijk van trouw aan de koning, terwijl ze tegelijkertijd het hele bestuur en dus ook de koning aanvielen.

Al deze hoofdstukken samen bieden een inzicht in de rol van ondeugd in de mazarinades. Daarbij komen zowel de visie van Carrier naar voren, in de vorm van de verdediging van Mazarin, die het revolutionaire karakter van de frondeurs aantoonde, als die van Jouhaud, in het gebruik van de ondeugden Luxuria, Avaritia, Superbia, Gula en Ira, dat gericht is op Mazarin als persoon. Dit betekent dat op basis van dit onderzoek het antwoord op de hoofdvraag vooral neigt naar de kant van Jouhaud, namelijk dat de ondeugd van Mazarin vooral wordt gebruikt als een aanval op Mazarin zelf. De ondeugden sluiten hier immers meer op aan. Voor het standpunt van Carrier dat de mazarinades een aanval op het gehele bestuur vormen is immers niet voldoende bewijs te vinden in de mazarinades over ondeugd. Enkel de verdediging van Mazarin zou het standpunt van Carrier kunnen bevestigen, waarmee de conclusie van Jouhaud meer aansluit bij de conclusie van dit onderzoek.

Hiermee kan worden geconcludeerd dat de frondeurs met hun aanvallen op Mazarin's ondeugden hebben geprobeerd om hem op persoonlijk vlak weg te krijgen. Mazarin is er uiteindelijk in geslaagd om deze aanvallen af te slaan en wist de Fronde in 1653 effectief te beëindigen, waarmee een periode van de absolute monarchie aanbrak in Frankrijk, die tot 1789 zou duren.

Het zou voor toekomstig onderzoek interessant zijn om dit onderwerp dieper te bekijken, zeker omdat in het Nederlands geen artikelen te vinden zijn over de Fronde of de mazarinades. Het zou dan ook interessant zijn als meer Nederlandse wetenschappers zich met dit onderwerp zouden bezighouden. Mogelijke invalshoeken zouden bijvoorbeeld kunnen zijn om de sociaal-economische gevolgen van de Fronde te bekijken, of om de invloed van de Fronde op Lodewijk XIV te onderzoeken en hierbij te achterhalen welke rol de mazarinades speelden in zijn aanpak als absolutistisch vorst van Frankrijk.

Bibliografie

Primaire bronnen

Archief Bibliotheque Mazarine*

- Bibliothèque Mazarine, [Auteur onbekend], *Récit de ce qui s'est fait et passé à la marche Mazarine, depuis sa sortie de Paris jusques à Sedan* (Parijs 1651).
 - Bibliothèque Mazarine, [Anonieme auteur], *Les Justes appréhensions du peuple de Paris sur la demeure du Cardinal Mazarin près de sa Majesté* (Parijs 1652)
 - Bibliothèque Mazarine, [Anonieme auteur], *Tarif des prix dont on est convenu dans une assemblée de notables tenue en présence de messieurs les princes pour récompenser ceux qui délivreront la France de Mazarin* (Parijs 1652).
 - Bibliothèque Mazarine, Bernard, F., *Mémoires du Cardinal de Retz Contenant ce qui s'est passé de remarquable en France pendant des premières années du règne de Louis XIV* (Amsterdam 1731).
 - Bibliothèque Mazarine, Loyson, G en Loyson, J, P., *Nouvelles apportées au Roi Louis XIII, dans les Champs Elysées, et son entretien avec les Héros & les principaux Seigneurs de sa Cour, touchant la funeste guerre que Mazarin a allumée dans la France. Et la description des principales choses qui sont arrivées depuis l'enlèvement du Roi, qui est tout l'histoire du temps* (Parijs 1649).
 - Bibliothèque Mazarine, Sarah, R., *La véritable apparition d'Hortensia Buffalini à Jule Mazarin son fils* (Parijs 1649).
 - Bibliothèque Mazarine, Mazarin, J., *Lettres à la reine* (1651). Gepubliceerd in J. Ravanel, *Lettres du cardinal Mazarin à la reine, à la princesse Palatine* (Parijs 1836).
- *De inventarisnummers ontbreken omdat de Bibliotheque Mazarine de bronnen online heeft toegestuurd via foto's en documenten, maar vergeten is het inv.nr toe te voegen.

Collectie Stuyt – Radboud universiteitsbibliotheek

- Radboud Universiteitsbibliotheek, B.S. Pfl 121. [Anonieme auteur], *Apologie particulière de monseigneur le prince de Conti : Pour la justification entière de sa conduite, présentée à messieurs du parlement* (Parijs 1650) 4-6.
- Radboud Universiteitsbibliotheek B.S. Pfl 123 [Anonieme auteur], *Requête des provinces et des villes de France a nosseigneurs du parlement de Paris* (1650) 3-16.
- Radboud Universiteitsbibliotheek, B. S. Pfl 155, [Parlement van Parijs], *Declarations du Roy portant défenses au Cardinal Mazarin, ses parents, alliez et domestiques étrangers, sous*

quelque prétexte que ce foit, de rentrer dans ce royaume, et autres Officiers de les y souffrir, sur les peines y mentionnées (Parijs 1651) 3-14.

-Radboud Universiteitsbibliotheek, B. S. Pfl 291, [Anonieme auteur], *L'HOROSCOPE DE IVLES MAZARIN extraite et naïvement expliquée des Centuries de M. Nostradamus*, (Parijs 1649).

- Radboud Universiteitsbibliotheek, B. S. Pfl 307, Prevveray, F., *Apologie pour monseigneur le Cardinal Mazarin, tirée d'une conférence entre son éminence et monsieur ***** homme de probité & excellent Casuiste* (Parijs 1649).

- Radboud Universiteitsbibliotheek B.S. Pfl 790, Ivllieron, J., *Arrest de la cour de parlement. Toutes les Chambres Assemblées, portant que le Roy & la reine seront très humblement suppliez de la part de ladite Cour, d'envoyer au plutôt lettre de Cachet, pour mettre en liberté Messieurs les Princes & Duc de Longeville, & éloigner d'auprès la Person de sa majesté le Cardinal Mazarin* (Parijs 1651).

- Radboud Universiteitsbibliotheek, B. S. Pfl 791, [Anonieme auteur], *Veritable contre le menteur – Mentitia est enquitas fili psalm 26* (Parijs 1652).

- Radboud Universiteitsbibliotheek, B.S. Pfl 792, [Anonieme auteur], *L'estat des vérités du Cardinal Mazarin après son retour* (Parijs 1652) 4.

- Radboud Universiteitsbibliotheek, B.S. Pfl 799, L. B. Condé, *Réponse de monsieur le prince de Condé, Contre la vérification envoyée contre Luy au Parlement de Paris* (Parijs 1652).

- Radboud Universiteitsbibliotheek, B. S. Pfl 812, [Anonieme auteur], *La requête de la France présentée a messieurs de parlement sur le funeste retour du cardinal Mazarin* (Parijs 1652) 3-10.

Gallica

- Brunet, J., *L'equiproqvo de l'autre monde, sur l'arrivée du Mazarin et l'arrest irrévocable rendu contre ce Cardinal du mesme nom.* (Parijs 1649). 3-11.

- Coulon, D., *La nompaille du temps, ou la Prosopopée de Thémis, et la Fortune plaident le procez de Mazarin* (Parijs 1649).

- Lachèvre, F., *Les chansons libertines de Claude de chouigny, baron de Blot l'Eglise (1605-1655)* (Parijs 1919).

-Scarron, P., *Le Caresme de Mazarin, ou la Suite des Triolets Sur la copie imprimée à Anvers* (Parijs 1651).+

Secundaire bronnen

- Bannister, M., 'Mazarinades, manifestos, and mavericks: political and ideological engagement during the Fronde', *French History* 30:2 (2016) 165-180.
- Bertière, S., *Mazarin, le maître de jeu* (Parijs 2007).
- Bertheau, G., 'Representing Charles I's Death in some Mazarinades: The Limits of the Aristotelian Tragic Model', *Études Épistémè* (2015) of Bertheau, G., 'Representing Charles I's Death in some Mazarinades: The Limits of the Aristotelian Tragic Model', *Études Épistémè* 20 (2011) <https://doi.org/10.4000/episteme.431> (geraadpleegd 25 februari 2022).
- Bruno, T., 'La Mémoire des Mazarinades : une critique politique sous Louis XIV', *Revue d'histoire littéraire de la France* 4 (2015) 933-950.
- Bulli. G., *Aperçu de la guerre de la Fronde, in Mémoires du Cardinal de Retz* (Parijs 1965).
- Carrier, H., *La presse de la Fronde (1648-1653): les mazarinades* (Genève 1989).
- Carrier, H., *La presse de la Fronde (1648-1653) :les mazarinades/ T.II, Les Hommes du livres* (Genève 1991).
- Carrier, H., *La Fronde : contestation démocratique et misère paysanne 52 mazarinades* (Parijs 1982) 6.
- Cornette, J., 'Les Pamphlets de la fronde', *Rev synth* (Parijs 1992) 177-188.
- Duccini, H., *Concini : Grandeur et misère du favori de Marie de Médicis* (Parijs 1991).
- Dulong, C., 'Het verrijgingsproces van kardinaal Mazarin volgens de inventaris van Pater Mondin', *Bibliothèque de l'École des Chartes* 148:2 (1990) 355-425
- Haffemayer, S., 'Mazarin face à la fronde des mazarinades, ou comment livrer la bataille de l'opinion en temps de révolte (1648-1653), *Histoire et civilisation du livre* 12 (Parijs 2016), 257-274.
- Jouhaud, C., *Mazarinades : La Fronde des Mots* (Parijs 1985).
- Jouhaud, C., Propagande et Action au temps de la Fronde, *Culture et Idéologie dans la genèse de l'état Moderne. Actes de le table ronde des Rome* (Parijs 1985) 337-352.
- Jouhaud, C., "Readability and persuasion : Political handbills, ", in : *The Culture of print*, ed. Chartier, **vert**, Lydia Cochrane (Londen 1989) 235-260.
- Koolwijk van T, H., *Catalogus van de mazarinades (1649-1653) uit de collectie Stuyt aanwezig in de universiteitsbibliotheek te Nijmegen* (Nijmegen 1969).
- Lloyd Moote A., *The revolt of the Judges ; The Parlement of Paris and the Fronde, 1643-1652* (Princeton 1972).
- Merrick, J., 'The Cardinal and the Queen: Sexual and political disorders in the Mazarinades',

French Historical Studies 18:3 (1994).

-Méthivier, H., *La Fronde* (Michigan 1984).

-Rolies, J en Vught van J., 'Kerk en seksualiteit: een conflictueuze situatie', *Tijdschrift voor seksuologie* 10:3 (1986).

-Romey, J., 'Singing the Fronde : Placards, Street Songs, and performed Politics', *Early Modern French Studies* 41 :1 (2019) 52-73.

-Vergnes, S., Des discours de la discorde : les femmes, la Fronde et l'écriture de l'histoire', *Etudes Epistémè Revue de littérature et de civilisation (XVI – XVIII siècles)* 19 (2011).

Bijlage 1: Chronologisch overzicht van Mazarins bezittingen. Afgeleid van Claude Dulong zijn La Fortune de Mazarin.

***voor de ontbrekende jaartallen is geen inkomen bekend.**

Bekend inkomen in ponden, evolutie:

1641	16000 livres (Saint-Médard de Soissons
1642	92000 livres (Ourscamp, Corbie en Saint-Michel-en-l'Herm).
1643	138500 (6Abdijen)
1644	158500 livre (7abdijen)
1645	147500 livre (7abdijen)
1646	193750 livre (9 abdijen)
1647	218750 livre (10 abdijen)
1648	228250 livre (11 abdijen)
1649	- Geen gegevens
1650	- Geen gegevens
1651	-geen gegevens
1652	- Geen gegevens
1656	- 458630 livre (19 abdijen)
1658	- 478000 livre (20 abdijen)
1661	- 572000 livre (21 abdijen)
Einde leven	- In totaal ongeveer 35 miljoen livre (21 abdijen + sieraden + onroerend goed) (en nog wat Mazarin naliet aan familie wat nog niet is meegerekend.

Bijlage 2 : Mémoires de Cardinal de Retz, subjectief portret van kardinaal

Mazarin

“Sa Naissance était basse et son enfance honteuse. En quittant le colisée, Il a appris à jouer la flûte, ce qui impliquait de le battre avec un bâton d’un orfèvre de Rome nomme Moreto. Il était capitaine d’infanterie dans la Valteline ; et Bagni, qui était son général, m’a dit que dans sa guerre, qui n’a duré que trois mois. Il n’a fait que faire semblant d’être un escroc. Il eut la nonciature extraordinaire en France, grâce à la faveur du Cardinal Antoine Berberini, qui n’avait pas été acquis par de bons moyens à l’époque. Il plaisait à Chavigny par ses contes libertines sur l’Italie, et par Chavigny à Richelieu, qui le fit Cardinal, par le même esprit, comme nous l’avons cru, qui obligea Auguste à laisser la succession de l’empire à Tibère. La Violet ne l’empêche pas de rester serviteur sous Richelieu. Après que la reine l’eut choisi faut d’autres, ce qui est vrai, quoi qu’on en dise, il parut d’abord l’original de Trivelino Principe. Après que la chance l’a eu aveuglé ainsi que tout le monde, il a été élevé et établi sous le nom de Richelieu ; mais il n’avait que l’insolence de l’imitation. Il avait honte de tout ce que l’autre avait fait en l’honneur. Il s’est moqué de la religion. Il a toute promise parce qu’il ne garderait rien. Il n’était ni doux ni cruel, ne se souvenant ni des bienfaits ni des insultes. Il s’aimait trop, ce qui est le naturel des âmes lâches ; il craignait trop peu pour lui-même, ce qui est le caractère de ceux qui ne se soucient pas de leur réputation. Il prévoyait assez bien le mal, parce qu’il avait souvent peur ; mais il ne le résolut pas proportionnellement, parce qu’il était moins prudent qu’il avait peur. Il avait de l’humour, des insinuations, de l’espièglerie, des manières ; mais le cœur laid y apparaissait toujours, à tel point que dans l’adversité ces qualités avaient tout le ridicule de la moquerie, et dans la plus grande prospérité ne perdaient pas celui de la tromperie. Il a introduit le trompeur dans le ministère, ce qui n’est jamais arrivé à lui seul ; et cette tromperie faisait que le ministère, même heureusement et absolument, ne lui plaisait pas bien, et ce dédain s’insinuai, qui est la maladie la plus dangereuse d’un état, et dont la contagion se propage le plus facilement et le plus rapidement du chef aux membres.”

Vertaling naar het Nederlands:

“Zijn geboorte was laag en zijn jeugd beschamend. Toen hij het Colosseum verliet, leerde hij fluit spelen, waarbij hij hem sloeg met een stok van een goudsmid in Rome genaamd Moreto. Hij was een kapitein van de infanterie in Valtellina; en Bagni, die zijn generaal was, vertelde me dat in zijn oorlog, die maar drie maanden duurde. Hij net deed alsof hij een oplichter was. Hij had de buitengewone nuntiatuur in Frankrijk, dankzij de gunst van kardinaal Antoine Berberini, die destijds niet met goede middelen was verworven. Hij behaagde Chavigny met zijn libertijnse verhalen over Italië, en door Chavigny aan Richelieu, die hem tot kardinaal maakte, door dezelfde geest, zoals we hebben geloofd, die Augustus dwong de opvolging van het rijk aan Tiberius over te laten. Het paars weerhoudt hem er niet van om een dienaar te blijven onder Richelieu. Nadat de koningin hem had gekozen, moest hij veranderen, wat waar is, wat men ook mag zeggen, hij verscheen voor het eerst als het origineel van Trivelino Principe. Nadat het geluk hem en alle anderen had verblind, werd hij opgevoed en gevestigd als Richelieu; maar hij had alleen de brutaliteit van imitatie. Hij schaamde zich voor alles wat de ander ter ere had gedaan. Hij bespote religie. Hij beloofde alles omdat hij niets zou houden. Hij was niet zachtaardig of wreed en herinnerde zich geen zegeningen of beledigingen. Hij hield te veel van zichzelf, wat de aard is van laffe zielen; hij vreesde te weinig voor zichzelf, wat het karakter is van degenen die niet om hun reputatie geven. Hij voorzag het kwaad goed genoeg, omdat hij vaak bang was; maar hij loste het niet proportioneel op, omdat hij minder voorzichtig was dan hij bang was. Hij had humor, insinuaties, speelsheid, manieren; maar het lelijke hart verscheen daar altijd, zozeer zelfs dat in tegenspoed deze eigenschappen de belachelijkheid van spot hadden, en in de grootste welvaart die van bedrog niet verloren. Hij introduceerde de bedrieger in de bediening, wat Hem nooit alleen overkwam; en dit bedrog zorgde ervoor dat het ministerie hem, zelfs gelukkig en absoluut, niet goed beviel, en deze minachting kroop erin, de gevaarlijkste ziekte in een staat en waarvan de besmetting zich het gemakkelijkst en snelst verspreidt van de leider naar de leden.”

